

UNIVERSITATEA „ȘTEFAN CEL MARE” SUCEAVA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE SOCIO UMANE
FILOLOGIE

Amin Maalouf et la quête de l’identité entre Orient et Occident

Conducător de doctorat:

prof. univ. dr. Elena Brândușa Steiciuc

Doctorand:

Monica Diana Ropciuc

Suceava, 2025

CUPRINS

INTRODUCERE	3
CAPITOLUL I. INCURSIUNEA ÎN IMAGINARUL MAALOUFIAN	4
CAPITOLUL II. ROMANE ISTORICE MAALOUFIENE	9
CAPITOLUL III. ORIENT VERSUS OCCIDENT ÎN ROMANUL MAALOUFIAN <i>LE ROCHER DE TANIOS</i>	13
CAPITOLUL IV. REPREZENTAREA DISTOPIEI ÎN OPERELE LUI AMIN MAALOUF	17
CONCLUZII	22
BIBLIOGRAFIE	24
ANNEXES	29

INTRODUCERE

Principalul obiectiv al acestei teze doctorale intitulată *Amin Maalouf et la quête de l'identité entre Orient et Occident* este de a detecta toate formele în care conceptul de identitate se reflectă în opera marelui scriitor franco-libanez, membru al Academiei franceze, Amin Maalouf. Pentru a ne susține obiectivele, am inclus în teză lucrările teoretice ale unor critici precum: Tzvetan Todorov, Edward Saïd sau René Girard. Alte concepte analizate în această cercetare sunt: transnaționalismul, globalizarea, hibriditatea și apartenența. Corpul acestei teze este împărțit între romanele lui Maalouf : *Léon l'Africain*; *Samarcande*; *Les Jardins de Lumière*; *Le premier siècle après Béatrice*, *Le Rocher de Tanios*; *Nos frères inattendus* și o serie de eseuri ca : *Les Croisades vues par les Arabes* ; *Les Identités meurtrières* ; *Origines* ; *Le Dérèglement du monde* ; *Le Naufrage des civilisations*. Scopul principal al acestei teze de doctorat este acela de a demonstra că Amin Maalouf, din poziția sa de umanist și scriitor, propune eseuri și romane care sunt o reconstrucție fictivă a realității societății de astăzi făcută pentru a alerta cititorii cu privire la riscurile care pot apare dacă aleg să repete istoria. Începând cu romanele sale istorice și prin introducerea în cele distopice, vom analiza în ce mod se reflectă dubla sa identitate în publicațiile sale.

În cea de-a doua parte a introducerii, am propus și o parcurgere detaliată a definițiilor literaturii (în ordinea cronologică a teoriilor propuse), roman și eseu, dar și a unor concepte precum identitate, rădăcină sau apartenență, din punctul de vedere al teoreticienilor sau al cercetătorilor postcoloniali, în principal Edouard Glissant și Homi K. Bhabha. Abordând teme diverse și uneori problematice, oferind cititorilor și cercetătorilor romane și eseuri care tratează fie preocupările maaloufiene cu privire la perturbarea societății cotidiene, fie prezintă mari personalități istorice care au influențat cursul istoriei, Amin Maalouf este un scriitorameleon care, cu talentul său de povestitor, pune întrebări arzătoare referitoare la societatea orientală și occidentală. În această cercetare am plecat de la ideea că în spatele geniului, scriitorului și istoricului Amin Maalouf se află un umanist care este preocupat de destinul acestei planete. Printr-o lectură transversală a corpusului ales și cu ajutorul unor teoreticieni precum Édouard Glissant, Homi K. Bhabha, Edouard Saïd, Tzvetan Todorov, Linda Hutcheon sau René Girard, vom oferi o analiză a textelor maaloufiene din perspectivă istorică și postcolonială. Ne propunem să evidențiem relațiile dintre scrierile maaloufiene și contextul istoric în care au fost create, dar și să ilustrăm reprezentarea și importanța conceptelor menționate mai sus.

CAPITOLUL I. INCURSIUNEA ÎN IMAGINARUL MAALOUFIAN

Amin Maalouf este un scriitor francez de origine libaneză născut în 1949 și membru al Academiei Franceze. Lucrările sale sunt concentrate o dată pe istoria orientală, mai mult în cazul romanelor sale, în timp ce eseurile sale literare abordează teme de geopolitică, cultură, globalizare și apartenență. Este membru al Academiei Franceze din 2011, ales secretar permanent din 2023. În 1993 a primit Premiul Goncourt pentru romanul său *Le Rocher de Tanios*, iar lucrările sale au fost traduse în peste patruzeci de limbi. Tinerețea petrecută în Liban i-a influențat stilul chiar dacă a cunoscut apogeul său literar (și personal) în Franța, după un proces de metamorfoză: de la imigrant libanez la academician și emerit francez.

Abordând problema identității, Amin Maalouf își începe argumentarea spunând că nu este un filosof și că pentru a înțelege evoluția acestui termen este necesar să facem apel la filosofi și că nimeni nu ar trebui să afirme „Sunt libanez, musulman și vorbesc arabă” (adică să dobândească o etichetă simplistă și îngustă, deși romancierul libanez este conștient de relația profundă cu națiunea de origine). Apartenența religioasă și limba vorbită sunt parte vitală a identității, dar el sugerează totuși să încetăm să adoptăm un mod simplist de a ne prezenta lumii Transformând această întrebare într-un automatism sau oferind răspunsuri învățate pe de rost, și mai rău, alegând să ne diferențiem unii de alții, toate acestea implică în viziunea sa un risc evaziv, acela de a ne închide în credințele și apartenențele noastre. Maalouf își invită cititorii să-i urmeze exemplul și să-și formeze o viziune personală asupra identității, o viziune bazată pe o analiză relevantă a lumii și a timpurilor contemporane. El continuă explicând că acesta nu este un capriciu personal, nu caută să insufle idei revoluționare pentru a satisface o nevoie de originalitate, cu toate acestea, el face aceste remarci ca urmare a experienței sale de exil. Simpatizând cu generațiile viitoare, conștient de pericolele dar și de avantajele globalizării, încearcă să analizeze posibilele puncte problematice privind identitatea cuiva în acest context.

Emigrând din Liban în 1975 din cauza războiului civil, Amin Maalouf transpune în lucrările publicate experiențele sale din tinerețe dar și viziunile dobândite după o poveste fericită a exilului. Abordând momentul plecării sale oferă două motive: cel personal, care se traduce prin nevoia de a se proteja și de a-și scoate familia dintr-o țară în plin război, dar și motivul unui jurnalist: în opinia sa, colapsul libanez era iminent și nu identificase nici o persoană, pe scena politică de atunci, capabilă să salveze țara și să o modernizeze. Critica care vizează țara sa de origine și incapacitatea personalităților sale politice de a salva sau răscumpăra Libanul este întotdeauna o sursă de melancolie pentru autor și chiar dacă nu și-a ales cariera de sociolog sau antropolog, el își exprimă adesea acest sentiment prin opere ficționale. Cu toate acestea, nu alege nici să-și idealizeze țara de adopție și, deși Franța i-a permis să-și depășească condiția, să apară în prezent ca membru al uneia dintre cele mai prestigioase instituții ale acesteia - Academia Franceză - chiar dacă jumătate din identitatea sa este acum franceză, el prezintă într-o manieră obiectivă punctele slabe ale modelului social adoptat în Occident, minusurile ideologiilor colonialiste și imperialiste, precum și viziunile acestora asupra naționalismului sau globalizării. Folosind experiența sa jurnalistică din Libanul tinereții precum și poziția sa într-o țară occidentală, Maalouf construiește lucrări prin care cititorul poate percepe nu doar vocea unui vizionar, ci și a unui umanist lucid și înțelept. Problema identității poate fi spinoasă și este adesea folosită pentru efectul de noutate; unii scriitori îl folosesc pentru a-și șoca cititorii, descriind episoade tulburătoare dintr-o copilărie sau tinerețe petrecută într-un colț

de lume cu o istorie întunecată. În cazul lui Maalouf, accentul cade pe fațetele conceptului și semnificația lui în societatea contemporană. Ca rezultat al unui exil fericit, el înțelege că toate societățile și națiunile au dificultățile lor: de la război la relații defectuoase în familie, iar ceea ce îl interesează este efectul acestor episoade tulburătoare asupra identității cuiva.

Tendința lui Amin Maalouf către analiza și chestionarea tuturor informațiilor este prezentată în eseul său *Le Dérèglement du monde*, așa cum a fost moștenită de la tatăl său. Înțelegerea că principala condiție pentru a fi un bun autor este să fii un bun cercetător, capabil să prioritizeze perspectiva oferită de mai multe surse, mai degrabă decât să se concentreze pe o singură sursă, este una dintre ideile principale evidențiate atunci când se discută despre relația sa cu regretatul său tată, Rushdi Maalouf. În primul capitol, ne-am concentrat în principal pe originile și istoria autorului și a „familiei sale planetare”, cu accent pe relația tată-fiu care, după cum notează Amin Maalouf în eseurile sale, i-a influențat puternic modul de gândire. Moștenirea culturală și națională este un alt concept analizat în această cercetare și unii dintre teoreticienii citați în această parte a tezei noastre sunt Erik Erikson sau Homi K. Bhabha. Dezvoltarea individului și influența pe care ar putea-o suferi din partea familiei sale de origine sunt câteva dintre punctele pe care le-am subliniat atunci când discutăm eseurile lui Maalouf.

Motivul paradisului pierdut este prezent în opera autorului și atunci când se discută despre relația cu mama sa. Așa se face că, vorbind despre istoria egipteană a familiei sale, el a ales să-și ofere în același timp și perspectiva asupra unor personalități politice precum Nasser. Maalouf clasifică contextul istoric turbulent al vremii sale drept agresiv, justificând acest lucru prin faptul că Primăvara Arabă a fost perioada în care națiunile estice doreau să scape de toate influențele externe, coloniale sau de toate ideologiile imperialiste, pe care le critică deschis într-o manieră dură. Succesul discursului nasserist a avut așadar ecou și în alte țări din Orientul Mijlociu, iar ideile de reformă și reinventare au fost bine primite de vecinii săi. Autorul notează forța și influența acestui tip de discurs. Paradisul familiei materne odată compromis, trecutul odată iertat, se deschisese o nouă cale către progres și reformă. Dar eșecul președintelui Nasser de a înțelege spiritul reformator, precum și legătura directă a reformei cu persoana sa l-au determinat pe Amin Maalouf să se răzgândească, mai ales când și-a dat seama că Nasser urmărea să desființeze pluralismul și să atace presa. Toate aceste idei și motive sunt extrase din eseul său *Le Naufrage des civilisations* unde le oferă cititorilor săi exemplul țării sale, transformată, în viziunea sa, din paradisu intelectual într-un satelit slab al altor țări orientale precum Egiptul care nu au reușit să se modernizeze.

Cu toate acestea, dispariția bruscă a tatălui Maalouf constituie un imbold pentru a-și cunoaște mai bine familia orientală și pentru a transforma această căutare a identității în artă. După moartea tatălui său, și-a dat seama că a pierdut o altă persoană care putea să-i răspundă întrebărilor despre moștenirea, originile sau cultura sa. Cititorul este conștientizat de acest episod cu un strigăt al autorului despre prioritatea pe care trebuie să o acordăm acțiunilor sau lucrurilor considerate aparent vitale în viața de zi cu zi până în momentul în care o întâmplare nefericită ne face să ne reconsiderăm totul. Descrierea proceselor sale de conștiință scoate în evidență sensibilitatea autorului, dar și vulnerabilitatea sa de om simplu care făcuse greșeala de a uita că moartea nu face nicio diferență. Sentimentul de a fi pierdut sau de a fi pierdut o legătură este prezentat și din perspectiva lui Tzvean Todorov, care, în eseul său *L'homme dépaysé*, notează dificultățile unei identități compozite. Este fascinat și de noua viziune asupra culturii, mai exact de sentimentul de apartenență: când se întoarce în țara de origine simte că totul îi este

familiar și, în aceeași măsură, în Franța nu se mai consideră străin. În aceeași linie de idei, referindu-se la episodul pierderii tatălui și, de asemenea, a bunicii, Maalouf recunoaște că nu simțise trecerea timpului, era deja naturalizat în societatea franceză și familia sa orientală trecuse pe un nivel secundar. Naturalizarea și hibridizarea sunt două procese analizate în mare măsură în acest prim capitol alături de concepte de apartenență religioasă, care sunt foarte dezbătute de Amin Maalouf în eseu său *Les Identités meurtrières*.

O altă secțiune din această cercetare este dedicată publicațiilor autorului franco-libanez, care sunt prezentate în ordine cronologică, în speranța de a oferi cititorilor o perspectivă asupra eseurilor și romanelor lui Maalouf. De la primul său eseu publicat în 1983 (*Les Croisades vues par les Arabes*) până la cel mai recent din 2023 (*Le Labyrinthe des égarés*), am propus o scurtă prezentare și un rezumat al ideilor principale dezbătute, inserând uneori citate ilustrative. În linii mari, opera acestui mare scriitor francez de origine libaneză abordează diverse teme: exotismul și lirismul poezilor persani și orientali în general; regimuri politice medievale; chestiuni de geopolitică contemporană. În plus, Maalouf se dedică și la tratarea problematicilor socio-antropologice prin analizarea unor concepte precum identitate, hibridizare, apartenență și globalizare. Un loc de cinste este rezervat studiului istoriei, autorul adoptând uneori tonul unui cronicar care relatează episoade încărcate din punct de vedere istoric dar și noi conflicte sau realități care declanșează schimbări pe termen lung. Stilul său unic include caracterul serios al istoricului dar și interesul sociologului pentru natura umană, precum și înțelepciunea orientală și experiența exilului. Romanele sale, precum și eseurile sale literare sunt rezultatul experiențelor sale orientale, dar și occidentale, în principal: postcolonialism, globalizare și migrație în masă. Marea complexitate a temelor și conceptelor abordate, precum și polifonia operelor sale, ne împiedică să-l încadram pe scriitorul libanez într-o categorie sau într-o mișcare literară. Face parte din marele fenomen numit „la francophonie littéraire” și este unul dintre cei mai iluștri săi reprezentanți.

Expunând idei destul de caustice asupra diferitelor modele socio-politice, criticând procesul de globalizare sau pur și simplu trăgând un semnal de alarmă cu privire la viitor (pe care îl cataloghează drept întunecat sau apocaliptic), Maalouf riscă să se plaseze în categoria scriitorilor nihilști sau stoici. Chiar dacă ține cont de această posibilitate, nu se abține să introducă în eseurile sale metafore sau termeni care îi cuprind credo-ul într-un mod mai mult sau mai puțin direct. Modelul occidental, de exemplu, îl cataloghează drept un „paradox deconcertant” și îi prezintă cu luciditate punctele slabe subliniind în același timp rănilor grave de natură identitară provocate, aproape în aceeași măsură ca modelul comunist. În linii mari, precursorii progresului, ai modernizării, se îndoiesc de capacitatea lor de a stăpâni evoluția fără precedent a tehnologiei, în aceeași măsură în care se îndoiesc, în opinia lui Maalouf, de modelul lor social. În acest fel, apartenența religioasă poate fi o soluție pentru societățile care resping orice formă de modernizare, dar și pentru cele care se tem de capacitatea lor de a controla ritmul de dezvoltare. Potrivit autorului, prin analiza diferitelor exemple propuse, afirmarea apartenenței religioase este adesea percepută de anumite națiuni ca un mod de a se universaliza. Această abordare implică riscuri imperceptibile dar cu efecte pe termen lung. Dacă religia se opune comunicării și progresului, drumul țării în cauză va fi stagnat. Dacă religia devine principalul răspuns la temeri sau îndoieli, această națiune nu va putea oferi soluții logice și eficiente la întrebările problematice.

Edward W. Saïd, profesor de literatură comparată și teoretician al noțiunii de orientalism, a publicat în 1980 împreună cu Seuil o lucrare de mare importanță – *Orientalismul* – încercând să explice din perspectiva unui emigrant dintr-o țară răsăriteană, devenit cercetător în Occident, toate nuanțele acestui termen precum și utilizarea lui de-a lungul anilor. Această lucrare se bazează pe circumstanțe și concepte problematice: emoții colective, frică, mândrie, aroganță și problema identificării celuilalt. Pentru el, lumea occidentală nu are o viziune clară asupra a ceea ce înseamnă Orientul: rămâne un concept aproape derivat din mitologie care descrie un spațiu puțin cunoscut sau examinat într-o manieră expeditivă, sursă de frică și adesea opusul democrației. În termeni foarte largi, Saïd vrea să demonteze viziunea occidentală asupra Orientului pe care o cataloghează mai degrabă drept iluzorie, încercând în același timp să explice că rădăcina tuturor neînțelegerilor cotidiene se află în această cunoaștere parțială și fracționată a acestui spațiu exotic. Saïd îi critică pe răsăriteni pentru faptul că deseori au ales să se definească drept opusul Occidentului fără a face o analiză relevantă a acestei populații pe care o tratează adesea cu ostilitate. Fantoma colonialismului și eșecul misiunii sale civilizatoare este astăzi motivul acestei diviziuni sociale, subliniază teoreticianul, care, la fel ca Maalouf, tinde spre umanism și universalism pentru a asigura schimburi pacifiste și rezonabile între aceste două entități, care duc un fel de război rece. Nici Maalouf, nici Saïd nu pun la îndoială realitatea relațiilor problematice dintre Orient și Occident, fie că sunt de natură religioasă sau colonială și, prin urmare, politică. În plus, autorul libanez este primul care oferă o perspectivă orientală care schimbă complet nimbul misionarismului creștin în secolele cruciadelor. În eseu său *Les croisades vues par les Arabes*, Maalouf indică în prefață că folosește mărturiile istoricilor și cronicarilor arabi din secolul al XII-lea pentru a scrie romanul veridic al cruciadelor.

În linii mari, conceptul de *orientalism* rămâne deschis și face obiectul unei cercetări atente asupra mișcării maselor și a percepției culturilor. Este un fenomen actual în această lume sub semnul globalizării și un punct de plecare pentru mai multe căi de cercetare: sociologică, literară, antropologică sau de ce nu, istorică. Istoria ocupă un loc de cinste în perspectiva umaniștilor, la fel ca și lectura textelor ca producții cu valoare istorică. Și, prin urmare, fiecare text fictiv are în viziunea lor un nucleu care ascunde o bucată de istorie pe care autorul a refuzat să o lase să moară, care are o valoare inestimabilă. Edward Said rezumă cu măiestrie semnificația orientalismului și toate implicațiile sale. Cercetarea despre care vorbește trebuie continuată de autori care produc literatură sub semnul culturii orientale, istorici care se angajează în studiul Orientului dar, cel mai important, de către teoreticieni care pot rafina acest concept. În lumea de azi, sub semnul globalizării, este imperativă nevoia dialogului, ca și nevoia de a cunoaște și respecta specificul fiecărei culturi. Saïd și Amin Maalouf sunt doi scriitori care (fiecare în felul său) încearcă să distrugă vechiul filtru european prin care trebuia să treacă civilizația orientală.

Primul capitol al acestei cercetări de doctorat prezintă familia „planetară” a lui Maalouf cu toate pierderile, poveștile de succes sau durerile sale de-a lungul anilor. Printre figurile notabile ilustrate în această primă parte se numără tatăl, Rushdi Maalouf, și bunicul Botros, entuziastul cubanez. Tatăl influențase cariera jurnalistică a autorului libanez, iar bunicul l-a determinat pe Amin Maalouf să construiască cronica familiei sale orientale. Am observat că leitmotivul eseurilor maalufiene este pierderea: dispariția strămoșilor săi levantini și a familiei sale imediate, expulzarea din paradisul egiptean, ștergerea cartierului tinereții sale din cauza

bombardamentelor din timpul războiului civil, abandonul forțat a țării sale de origine. Scriind această cronică a pierderii (personale sau colective) Amin Maalouf experimentează catarsisul și o eliberare de fantomele trecutului. De exemplu, pe baza cataclismului emoțional produs de moartea devastatoare a tatălui său, el creează un eseu în care îi scoate din anonimat membri iluștri ai familiei sale.

CAPITOLUL II. ROMANE ISTORICE MAALOUFIENE

Publicat în 1988 *Samarcande* este unul dintre cele mai cunoscute și bine primite romane ale scriitorului francez libanez, roman care i-a câștigat Premiul *Maison de la Presse*. Cele două planuri de acțiune sunt plasate în 1912 și la șase ani după scufundarea Titanicului, iar în centrul acțiunii se află Benjamin O. Lesage (un american care se întoarce dintr-o călătorie orientală în căutarea identității) și în secolul al XI-lea cu acțiune centrată pe celebrul poet persan Omar Khayyam. Benjamin O. Lesage este rezultatul unei încrucișări cuprinse într-o denumire „pionul destinului”, denumire care trasează pe harta lumii căutarea identității pierdute. În acest roman autorul dezvăluie celălalt prenume al americanului, cel care era ascuns în litera „O”, explicând că de fapt era „Omar” și că din cauza acestui prenume se angajează orbește în această călătorie de redescoperire, cu singurul scop de a cunoaște mai bine personalitatea care i-a inspirat pe părinții săi să-i dea acest nume: Omar Khayyam. În schimb, pentru poetul persan din secolul al XII-lea, Maalouf creează o poveste ficțională în care include elemente din lumea orientală a aceluși secol, accentul fiind pus pe religie, inclusiv apariția sectelor fanatice, a superstițiilor și a puterii lor asupra gândirii colective, a culturii, a evenimentele politice și efectul lor asupra societății. În linii mari, acest roman urmărește călătoria *Robaiyatelor*, singura copie a capodoperei lui Khayyam, de la geneză și până la dispariția sa pe fundul Atlanticului.

Al doilea roman maaloufian propus spre analiză în acest capitol este *Léon l'Africain* și este una dintre cele mai complexe lucrări semnate de autorul libanez, unde putem vedea pasiunea lui pentru istorie și, de asemenea, interesul pentru foste personalități de seamă. Distins cu Premiul *Paul-Flat* al Academiei Franceze în 1987, acest roman oferă o istorie fictivă a mai multor figuri magistrale precum: Martin Luther, părintele Reformei; Papa Leon al X-lea, membru al influentei familii de Medicis; regii catolici ai Castiliei, promotori ai Inchiziției, Isabella și Ferdinand. Dincolo de intersecția mai multor civilizații și personalități, acest roman tratează povestea personală a geografului arabo-grenadian Hassan al-Wazzan, exilat de un regim catolic fanatic în Africa de Nord și care, prin forța sau ironia sorții, a ajuns la Roma unde Papa Leon X l-a botezat Leo Africanus. *Samarcande*, tratează nașterea unei secte fanatice, cunoscută sub numele de „secta Asasinilor”. Prozelitismul Asasinilor urmează aceeași viziune ca și decretul regilor Castiliei, ceea ce ne face să grupăm aceste două romane sub tema abuzurilor identitare și confesionale. Chiar dacă aceste două lucrări sunt produsul ficțiunii, devotamentul istoricului este cel care predomină pentru că Maalouf reușește într-o manieră magistrală să cronicizeze două societăți afectate de episoade politico-religioase problematice.

Pentru construcția personajului Omar Khayyam, Amin Maalouf urmează o logică bine definită (pe care o folosește și în creația lui Leon Africanul): accentul cade pe ceea ce a făcut poetul în viața sa reală și pe lucrările pentru care este celebru, pe poziția sa de intelectual, în timp ce relațiile cu celelalte personaje secundare (dragoste, prietenie) se încadrează într-un al doilea plan și sunt folosite pentru desfășurarea acțiunii pe tot parcursul a romanului și pentru plauzibilitatea caracterului narațiunii. Un exemplu ilustrativ poate fi poziția sa în timpul războiului, când a ales să se dedice lucrării științifice și literare în timp ce se disociază de fapte istorice semnificative; un alt exemplu poate fi și această poveste de dragoste cu o femeie, (și nu femeia), aventură pe care o păstrează un timp care îi convine și pe care nu o folosește în realizarea poeziei sale, evidențiind astfel superficialitatea cu care tratează aceste chestiuni lumești.

Pe de altă parte, Benjamin O. Lesage este americanul sedus de mirajul Orientului și din cauza alegerii părinților săi de a-i da un nume oriental, pornește să descopere acest colț de lume dar și poetul persan. Explicația pentru această alegere a numelui indică faptul că familia sa era educată și se bucura de o poziție destul de înaltă în societatea americană. Inițial, personajul Benjamin nu se simte confortabil în copilărie sau tinerețe cu acest prenume oriental și pentru aceasta, urmând logica adoptată de părinți, încearcă să-l reducă la o singură literă, un O discret, sperând că astfel oamenii nu-i vor pune întrebări. Acest nume destul de exotic risca să producă un șoc cultural. Totuși, pentru americanul Lesage (acest nume de familie ales de Amin Maalouf nu este neînsemnat!), acest prenume este o invitație și un stimulent la descoperirea personalității și, de asemenea, opera marelui poet persan Omar Khayyam. Benjamin O. Lesage își asumase sarcina demnă (dar egoistă) de a salva ultimul manuscris existent al poetului persan. Cu toate acestea, modalitatea în care este construit sub semnul nenorocirii nu îi permite să-și îndeplinească promisiunile și scopul. El reprezintă inutilitatea vieții și încăpățânarea destinului. Benjamin este sortit să rămână pentru totdeauna înghețat în întrebările lui, în așteptarea lui. Orientul nu voia să se deschidă în fața lui și, pe de altă parte, el interpretase greșit spiritul oriental. Căutarea lui a fost zadarnică, este personajul lui Maalouf care ne amintește că niciunul dintre noi nu are un statut ontologic superior, nicio stea nu este deasupra celorlalți, că niciun om nu are puterea de a schimba destinul sau dreptul de a-și însuși ceea ce nu îi aparține.

În opinia noastră, predispoziția lui Maalouf de a scrie romane istorice sau de a aborda teme geopolitice în eseurile sale, marchează călătoria sau – mai bine spus – traiectoria lui de specialist în istorie universală, pentru a înțelege de unde a început schisma dintre Est și Vest și unde va duce. Ca autor francez de origine libaneză, el vorbește adesea despre credințele limitative și bigote (Capitolul 1) pe care încearcă să le combată și să le critice. Opera sa nu este însă un câmp de luptă deschis între răsăriteni și occidentali, ci opusul: opera sa este rezultatul cercetărilor neobosite ale istoricului, al analizei și interogațiilor jurnalistului. Este un ultim semnal de avertizare asupra naufragiului în care riscăm să cădem: extremism, dispariția intelectualilor și a valorilor pe care aceștia le protejează. Uneori, indiferent ce figură istorică alege să transforme într-un personaj fictiv, mesajul este același: trebuie să protejăm cu orice preț valorile umanității.

Léon l'Africain este un alt roman istoric aparținând lui Amin Maalouf care oferă biografia ficțională a marelui savant și protejat al Papei Leon al X-lea, Leo Africanus. Publicat cu doi ani înainte de *Samarcande*, acest roman se bazează pe povestea de viață a unei mari personalități (de data aceasta din secolele XV-XVI) dar oferă - în același timp - o perspectivă asupra evenimentelor istorice semnificative care au avut loc în regiunea Mării Mediterane la acea vreme. Acest roman este o odă dedicată Leo Africanus dar este și o lucrare care evidențiază respectul și pasiunea lui Maalouf pentru istorie, știință pe care o notează adesea cu majuscule în lucrările sale. Pe lângă locul de onoare pe care îl rezervă pentru istorie, autorul ne insuflă și gustul său pentru geografie descriind călătoria acestui personaj: de la exilul din glorioasa Granada, retragerea la Fez, apoi călătoria între Cairo și Roma. De o importanță imensă este descrierea pe care o face Romei, „buricul lumii” și a puterii religioase, care scoate în evidență și pasiunea autorului pentru studiul științelor umane, al politicii, religiei sau filosofiei.

Totuși, conform lecturii noastre transversale a operelor maaloufiene, care stă la baza acestei cercetări, utilizarea cuvântului „erou” pentru a descrie personajele principale ale operelor aparținând lui Amin Maalouf nu este o idee pe care o adoptăm. Dacă apelăm și la

romanul *Samarcande*, Omar Khayyam nu are o traiectorie încununată de glorie, el încearcă să se țină departe de orice conflict, la fel ca Léon. Ei sunt mai degrabă cronicarii epocilor istorice ale căror figuri notabile (sau absența lor) au permis apariția unei imagini puternice a anti-eroului (Hassan Sabbah, regii Castiliei etc.). Tocmai acești „anti-eroi” au participat la distrugerea valorilor, a geniilor, a elitelor intelectuale și la imposibilitatea înfloririi culturii într-un climat de pace. În opinia noastră, nici autorul libanez, nici personajele cu care se identifică mai mult sau mai puțin nu au un nimb de eroism și nu duc o lupte de glorie. Pe de altă parte, Maalouf își folosește adesea personajele pentru a-și avertiza publicul asupra caracterului repetitiv al istoriei și de aceea cititorul trebuie să fie mereu în gardă pentru a vedea când personalitatea autorului se reflectă în personajele sale (protagoniști sau nu) și când folosește informațiile istorice pentru a asigura plauzibilitatea operelor sale de ficțiune. De-a lungul acestei cercetări, ne-am exprimat poziția cu privire la utilizarea termenului de „erou” în critica literară a operei unui scriitor care păstrează distanța față de conflict. Ne-am propus mai degrabă să îi caracterizăm pe acești eroi ca vizionari, umaniști iluminați sau genii.

Linda Hutcheon susține că barierele dintre literatură și istorie sunt mai puțin definite în textele postmoderne. În calitate de cititori, ajungem să asistăm la această schimbare fără precedent în perspectiva globală asupra acestor două științe umane, o schimbare resimțită în lucrări care nu mai respectă legile sau normele și care uneori au scopul de a șterge granițele dintre literatură și istorie, dintre existență și aparență, dintre ficțiune și realitate. Operele literare care sunt rezultatul acestei strategii au o intertextualitate și o complexitate unice și singura variabilă constă uneori în stilul autorului. Revenind la operele maaloufiene, în opinia noastră, tonul cronicarului adoptat de Maalouf și schimbările insesizabile de perspectivă fac narațiunea să curgă, inspirată dintr-o personalitate dintr-un secol trecut, o știre sau un fapt istoric semnificativ. Pasionat de istorie, își folosește stilul și tehnicile pentru a oferi romane în care cititorii pot confunda adevărul istoric cu ficțiunea. În cazurile în care sursele istorice rămân tăcute, el oferă piesele lipsă în puzzle-ul biografiei unei personalități pe care o transformă într-un personaj romantic. (Omar Khayyam, Leo Africanus). Preferința sa pentru producția aproape exclusivă de lucrări inspirate din realități istorice (care fac obiectul unei metaficțiuni istoriografice), îi oferă lui Maalouf posibilitatea de a rescrie istoria din propria perspectivă, unde simte că a avut loc o nedreptate, că o lipsă este imposibil de depășit, că o personalitate trebuie să renaște pentru ultima oară, el crează ficțiune. Pe parcursul analizei protagonistului Leo Africanus am integrat paralelisme și diferențe culturale, religioase etc. care ne dezvăluie atenția lui Maalouf la toate detaliile. Realizând analiza marelui geograf devenit protagonistul unui roman istoric, remarcăm încă o dată proiecția personajului și personalității lui Maalouf în Hassane / Léon. Autorul libanez a reușit să creeze un umanist cu mai multe fațete, o personalitate multiculturală prin forța circumstanțelor și prin marea sa adaptabilitate, prin curiozitatea pentru culturile cu care intră în contact.

În acest roman care aduce față în față personaje istorice și fictive, se observă și faptul că autorul oferă detalii privind locuri identificabile de pe hartă, în acest context al începutului exilului maurilor din Peninsula Iberică. În plus, un alt episod istoric semnificativ care este menționat în această paralelă între susținătorii războiului și cetățenii care au militat pentru pace este cel în care apare Inchiziția spaniolă. Exilații din orașul Granada au fost văzuți ca purtând cele mai grave flageluri și o perioadă de criză a început să domnească în Fez. Ca expert în problema exilului, Maalouf prezintă toate dificultățile pe care exilații trebuie să le depășească

în țara lor de adopție/refugiul. Chiar dacă autorul păstrează distanța de conflicte și nu prezintă bătălii sângeroase, scene naturaliste cu crime sau masacre în masă, reușește să surprindă moralul slăbit al unei societăți pe cale de dispariție. Prin acest roman istoric Maalouf transmite valori pe care dorește să le păstrăm cu orice preț: dialogul între oameni, grija pentru intelectuali, respectul și dragostea pentru artă și știință. Autorul amintește încă o dată că toate perspectivele extremiste sau bigot bazate pe loialitate oarbă față de un regim sau credință sunt periculoase și distructive și că istoria are multe exemple de acest tip de eroare de care oamenii trebuie să fie conștienți.

În ansamblu, cele două romane istorice sunt de o mare complexitate și ele pot apărea ca sursă de cercetare din mai multe perspective: reprezentarea religiei versus tradiție; studiul culturilor și fragmentelor reprezentative de poezie. Bogăția structurală și tematică a acestor două romane maaloufiene și, de asemenea, personajele construite, plauzibilitatea și întorsăturile situației au constituit pentru noi terenul fertil pentru a pătrunde într-o analiză bazată pe lectura transversală a operelor acestui mare scriitor francofon. Fiecare roman are propria sa complexitate (pendularea în *Samarcandă* între două planuri temporale în timp ce *Léon l'Africain* ne poartă într-o călătorie africană în bazinul Mediteranei) și le considerăm capodopere ale literaturii francofone, mărturisind pasiunea lui Maalouf pentru istorie și interesul constant al autorului pentru valorile universale ale umanității.

CAPITOLUL III. ORIENT VERSUS OCCIDENT ÎN ROMANUL MAALOUFIAN *LE ROCHER DE TANIOS*

Un alt roman de Amin Maalouf propus spre analiză în această cercetare doctorală se intitulează *Le Rocher de Tanios*. Publicat în 1993, i-a adus prestigiosul Premiu *Goncourt*. De-a lungul paginilor sale, autorul creează un decor oriental aproape medieval cu un șeic care domnește peste un mic regat numit adesea Muntele, cu povestea unui tată care se sacrifică pentru copilul său și cu o mamă blestemată de frumusețea ei. Deși ideea primordială este aceea a sacrificiului patern, descrierile pitorești ale acestei mici enclave captivează cititorul și oferă o viziune fictivă asupra Levantului în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Inspirat de un fapt divers (crima unui tată pentru a-și salva copilul), noutatea acestui roman constă în referirea directă a autorului la unul dintre strămoșii săi (Abou-kichk Maalouf), care, potrivit lui, este adevăratul ucigaș în această poveste care ar fi avut loc în realitate.

Tanios, personajul eponim, este înzestrat cu o sensibilitate unică și chiar dacă nu este prezentat ca un erou, călătoria sa și dezvoltarea poveștii sale îl angajează pe cititor. Se aseamănă foarte mult cu autorul, prin pasiunea pentru studiu chiar dacă întâmpină obstacole din acest punct de vedere, precum și prin empatia și preocuparea pentru suferința umană. Dorința de a face ceea ce este corect și de a lupta pentru triumful adevărului în ciuda abuzului schimbă fundamental calea cuiva și, de asemenea, pe cea a familiei sau comunității. El este fiul Lamiei, o femeie blestemată pentru frumusețea ei și, se pare, al lui Gerios, administratorul bogăției și domeniului condus de șeic. Cu toate acestea, paternitatea lui Gerios este incertă. Cu o identitate pusă sub semnul necunoscutului încă de când a ajuns pe lume, Tanios are o relație dificilă cu tatăl său și aceasta constituie unul dintre punctele focale în desfășurarea acțiunii din acest roman. Această situație, care nu este stabilită cu certitudine, este anunțată în primele pagini ale acestui roman și nu este complet clarificată, deoarece autorul se limitează la sugestii. În ciuda acestui fapt, Gérios alege să se sacrifice pentru copilul său și nu apleacă urechea la toate zvonurile care au circulat despre ei (relație de sânge sau nu) dând prin atitudinea sa un nou sens iubirii paterne.

Dragostea pasională pentru o frumoasă georgiană îl consumă complet pe tânărul Tanios și odată ce înțelege implicațiile unei relații clandestine, nu-și judecă mama și suveranul, este dezgustat pe bună dreptate de faptul că toată viața lui a fost o mare minciună și ia decizia de a dispărea pentru totdeauna, dând naștere unor legende la care se referă naratorul în introducerea acestui roman. Cu alte cuvinte, putem spune că personajul principal este întruparea oamenilor din Levant, nevoiți să se obișnuiască cu durerile, greutățile și obstacolele întâlnite de-a lungul vieții și de-a lungul secolelor. Acest roman al sacrificiului este o cronică a nedreptății în toate formele ei, iar în opinia noastră, dispariția lui Tanios - deși poate fi catalogată ca un gest superficial sau egoist la prima vedere - poate fi de fapt privită ca o chemare a autorului, cititorii să părăsească definitiv și fără remușcări un loc care nu mai este sigur. În primul capitol al acestei cercetări de doctorat, analizând relația autorului cu originile sale, am descoperit că Amin Maalouf se teme de o identitate construită în jurul unei singure rădăcini care ucide și dă naștere conflictelor, preferând rădăcinile multiple, identitatea compusă, în care se amestecă mai multe influențe.

Unul dintre elementele de bază pentru construcția acestui roman este dihotomia Orient versus Occident: puterile străine au găsit un nou câmp de luptă într-un minuscul regat din Asia

Mică și îl folosesc pentru a-și exercita influența și pentru a decide cine va deține hegemonia în contextul istoric al imperialismului, fără a provoca tensiuni în interiorul granițelor lor. Pentru a clarifica, Maalouf sondează toate modelele sociale: de la marxism la capitalism, de la modelul oriental la modelul japonez, și concluzionează, cu amărăciune, că sunt prea multe influențe antagonice în Orient și că prezența lor împiedică orice încercare de modernizare. Nu este vocea unui autor pesimist care vorbește, ci cea a unui cercetător sau a unui istoric care s-a străduit să înțeleagă de ce de-a lungul secolelor Orientul și-a pierdut avântul, strălucirea și cum alte țări au reușit să-și elimine punctele slabe pentru a se dezvolta.

Acțiunea acestui roman este plasată în Kfaryabda, un mic sat pe vârful unui munte, în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Populația care locuia acolo nu avea dorință de hegemonie, nu era interesată de arta războiului, dar, din punct de vedere geografic, erau o enclavă, un mic punct pe hartă situat la intersecția mai multor sfere de influență a marilor imperii coloniale. Descrierea acestui sat fictiv este foarte asemănătoare cu țara de origine a lui Maalouf, care face parte din identitatea sa și pe care o transpune adesea în romanele sau eseurile sale. Pentru autor, Libanul este un subiect inepuizabil și o curiozitate geografică, sociologică și antropologică; el îl caracterizează adesea în eseurile sale (de exemplu, *Origines*) drept un „mozaic cultural” și dorește să aibă șansa de a evidenția moștenirea culturală și culoarea specifică țării sale de origine.

Comunitatea fictivă pe care Maalouf a creat-o în romanul *Le Rocher de Tanios* ilustrează tocmai relația complexă dintre politică și credință, relație care, la fel ca în cazul întregului Liban, se dovedește a fi foarte încurcată. Relațiile dintre șeic și patriarhul regiunii au fost tensionate, deoarece cei doi bărbați aveau viziuni destul de diferite cu privire la sistemele și loialitățile politice care trebuiau implementate în societate și, ca urmare, societatea s-a divizat între oamenii patriarhului și oamenii șeicului. Maalouf propune în roman acest conflict între suveran și șeful bisericii, luând, în opinia noastră, modelul libanez pe care l-a expus în eseu său și care în cele din urmă fusese dezastruos.

Orientul este supus influenței străinilor, dar și a oamenilor religiei care îl transformă într-un câmp de luptă în care toată lumea are interese ascunse: colonialiștii plănuiesc să construiască acolo replici ale societății lor prin impunerea ideologiei euro-centrice; sultanii și emirii musulmani vor să-l transforme într-un bloc compact în care să poată predica credința islamului în timp ce se opun influențelor străine, etc. Maalouf evidențiază în acest roman faptul că nicio poziție nu este benefică pentru o mică enclavă, punctul de confluență al mai multor imperii. Echilibrul Kfaryabda este distrus odată ce conflictul uriașilor are loc în interiorul granițelor sale. El vorbește pe larg despre interesele și morala celor două entități și despre faptul că pentru o țară mică (cum ar fi Libanul de exemplu sau ca Kfaryabda) influențele externe sunt dăunătoare - dacă nu distructive - pentru valorile, cultura și mijloacele de trai ale unei populații.

Deși alege să evite punerea în scenă a episodului de conflict sângeros, uneori conflictele psihologice și ideologice la care sunt supuse personajele sunt mai grăitoare. Complexitatea acestui roman impune o atenție deosebită subiectului încrucișării europenilor cu orientalii, o temă recurentă în toată opera acestui mare scriitor libanez. Produs al postcolonialismului și al contactului dintre două culturi și două religii, Maalouf este mereu preocupat de Orient și insistă foarte mult asupra faptului că vinovații eșecului unei renașteri orientale nu sunt doar străinii și politicile lor imperialiste. Potrivit acestuia, vina aparține și orientalilor și gândirii lor mistice, tendința lor spre extremism religios, incapacitatea lor de a

propune și susține un model de dezvoltare durabilă, prin alegerea de a adera la fidelități dubioase și loialități efemere.

Figura paternă, Gérios, se transformă dintr-un personaj plat și accesoriu, într-un eliberator sau opresor (pentru că opinia publică era împărțită în raport cu isprăvile sale), deci un fel de justițiar sau criminal. Administrator al șeicului Francis, și-a petrecut întreaga viață în umbra acestei personalități politice și a ajuns să ocupe această funcție după un scandal: Roukouz - fostul mâna dreaptă a lui Francis - făcuse o gaură în vistieria stăpânului. Hotărât să rămână în grațiile domnului său, l-a imitat uneori și un exemplu grăitor este mustața oficialului. Atitudinea lui este cea a unui soț autoritar, care urmărește fiecare mișcare și fiecare gest al soției sale, dorind ca ea să fie cât mai puțin vizibilă. Își ia prestigioasa poziție de administrator după un angajat necinstit și vrea să-și demonstreze onestitatea, adăugând în ecuație caracterul său rece și trufaș. Gerios vrea să se asigure că nu atrage atenția în direcția micuței sale familii. Dar autorul are alte planuri pentru personajul feminin, iar în timpul unui schimb cu șeicul și ispravnicul, lucrurile iau o altă întorsătură: total încântat de frumusețea acestei femei, suveranul îl trimite pe funcționar să se ocupe de afaceri într-un sat la o zi departe și îi cere frumoasei femei să-i aducă un coș cu fructe în camera lui. Prin urmare, el se comportă ca orice domn medieval al oricărui areal – estic sau occidental – care crede că are toate drepturile în domeniul său. Conștientă de pericolul la care s-a expus inconștient, Lamia îi cere soțului ei să-i predea șeicului coșul blestemat, dar Gérios - imaginea servilismului - se opune, punând vina pe umerii soției sale. Nimeni nu și-ar fi dat seama de descendența îndoielnică a lui Tanios dacă șeicul, trufaș ca orice domn, nu ar fi propus numele Abbas fiului ispravnicului său și al frumoasei Lamie. La momentul botezului băiețelului, Gerios - onorat de alegerea suveranului său de a-i pune numele copilului - nu reacționează momentan, dar, în timp ce scanează participanții, are o presimțire întunecată. Alegerea prenumelui Abbas de către șeic nu este banală, este un indiciu că domnul ar putea fi tatăl natural al acestui copil și, în acest fel, șocul lui Gerios și al participanților la botezul lui Tanios este justificat. Maalouf are grijă să dea explicații istorice asupra onomasticii levantine, care evoluează în timp în funcție de relațiile politice cu puterile europene și de alegerile onomastice ale familiei șeicului Francis, care pare să întruchipeze frenezia sexuală a regelui francez al cărui nume îl poartă. Prin prenumele Abbas, aparținând familiei sale prin tradiție, el sugerează într-un mod voalat paternitatea sa.

Pentru a reveni la Tanios și la relația cu tatăl său, aflăm că în cele din urmă funcționarul încearcă să calmeze lucrurile. El susține că soția sa promisese că îi va da copilului numele de Sfântul Tanios dacă acest sfânt asigură o naștere fără greutate. Sosirea copilului de sex masculin în familia sa produce o schimbare în comportamentul ispravnicului care își adună curajul pentru a-și provoca stăpânul pentru prima dată în viață. Lamia încearcă să joace rolul de mediator între tată și fiu, dar viciul tatălui și sentimentele amestecate ale fiului nu au fost atât de ușor de împăcat. Imaginea șeicului și a patriarhului a constituit granița care a crescut între cele două personaje. La această prăpastie dintre Tanios și Gérios se adaugă un nou conflict: Tanios făcuse o prietenie cu Roukoz, fostul administrator acuzat de furt, și se îndrăgostise de fiica sa, Asma. Așa cum patriarhul îl manipulasă pe șeicul Raad, fiul lui Francis, Roukoz l-a influențat pe Tanios să adune știri care circulau la castelul lui Francis, pe care le-ar putea transmite emirului Egiptului și armatelor sale. Îl lasă pe Tanios să creadă că o uniune cu Asma va fi posibilă în viitor, dar acesta este tocmai un truc al fostului ispravnic. Hărțuit de emisarii emirului egiptean și fără ajutorul englezilor, (de vreme ce își retrăsese fiul de la școala de pastor) șeicul Francis

s-a trezit într-o situație jenantă: emirul a vrut să ia prânzul cu el pentru a lega relațiile dintre oamenii de munte și imperiul, dar el propune casa lui Roukoz ca loc de întâlnire. Umilit de această propunere, Francis refuză vehement și este gata să depună armele, dar fiul său Raad este gata să-l înlocuiască. Personajul Raad, pe deplin conștient de prestigiul lui Tanios și de sentimentele lui pentru fată, precum și de posibilitatea ca acesta să fie bastardul tatălui său, face tot posibilul să-l facă de rușine. Prin căsătoria propusă lui Roukoz, îl umilește din nou pe Tanios, dar și pe tatăl său, răzbunând astfel mândria rănită a patriarhului și a mamei sale, fosta șeică. Vestea stârnește furie în satul de munte și patriarhul îl sfătuiește de urgență pe tânărul șeic să se răzgândească. Gérios, devine altul prin iubirea paternă, ajunge în punctul în care nu mai poate fi martor la abuzul și suferința fiului său. Într-un moment de criză, el devine criminal.

Tatăl își sacrifică inocența, devenind un criminal și acest gest poate fi privit ca o renaștere a personajului: din poziția sa de totală supunere, se transformă într-un cavaler al dreptății, pentru alții dar și pentru sine. Ținta criticilor și zvonurilor din partea cetățenilor din Kfaryabda, suspectând infidelitatea soției sale, acumulează frustrări. Văzându-se incapabil să rezolve situația fiului său în mod diplomatic, acest tată a ales crima. În relația cu tatăl care l-a crescut, în opinia noastră Tanios este un personaj egoist: desigur, filiația sa dubioasă și tinerețea îi pot scuza tendința spre rebeliune. Faptul că și-a amenințat părinții cu sinuciderea (dacă aceștia nu sunt în măsură să-i garanteze căsătoria cu Asma) este totuși un gest extrem, un act de presiune psihologică. Dacă analizăm lucrurile îndeaproape, personajul Gerios este forțat să omoare și, în același timp, devine mielul de jertfă. Inocența lui este sacrificată de fiul său și el comite sacrificiul patriarhului pentru a permite fericirea fiului său. Maalouf are capacitatea de a crea o poveste ambiguă, care poate fi interpretată în o mie de direcții, ceea ce face ca sarcina cercetătorului să fie plăcută și fertilă. În plus, amestecul de circumstanțe nefavorabile, capricii ale Providenței și decizii inconștiente luate de personaje care sunt fixate într-un sistem de credințe ancestrale sunt elemente care oferă profunzime textului maaloufian, uneori adevărate capcane pentru cititori și cercetători. Ca o concluzie, rămânem cu ideea că în acest roman maaloufian protagonistul este personajul care adăpostește toată speranța acestei comunități ficționale, dar el este și principala sursă de dezamăgire, iar explicația cea mai plauzibilă este filiația sa dubioasă și o relație inefficientă cu tatăl.

O altă secțiune din acest al treilea capitol este dedicată reprezentării femeilor în lucrările lui Maalouf. În scrierile sale, el continuă să adopte o poziție neutră față de nedreptățile la care au fost supuse femeile. Într-adevăr, romancierul vorbește despre tradiție, constrângerile sau regulile care condiționează femeile, totuși rămâne aproape tăcut cu privire la luptele ei care îi pot garanta un loc binemeritat în societatea arabo-musulmană. În linii mari, chiar dacă textele sacre vorbesc mult despre femei și le plasează într-o relație egală cu bărbații, chiar dacă Aïcha și Fatima sunt cele maienerate figuri și modele feminine de urmat pentru toți musulmanii fideli, reprezentantele sexului slab sunt totuși captive sub jugul ideologiilor și dogmelor extremiste. Chiar dacă în lucrările maaloufiene femeia nu ocupă o poziție principală, autorul o slăvește și o onorează ca fiică, mamă, soție sau de ce nu, amantă. Maalouf nu dorește să se transforme într-un autor-judecător, nu vrea să-și critice sau să-și propovăduiască ideile sau convingerile într-o manieră agresivă, pe de altă parte, dorește să-și mențină poziția de autor-cronicar care, între liniile operelor sale, lasă urme sau face sugestii despre poziția sa, adoptând cu înțelepciune un aer neutru. În cele din urmă, este sarcina cititorului să sape în textul său pentru a descoperi toate micile sugestii sau inserții încărcate cu subiectivitate.

CAPITOLUL IV. REPREZENTAREA DISTOPIEI ÎN OPERELE LUI AMIN MAALOUF

În opinia noastră, Maalouf - martor al dialogului defectuos dintre Orient și Occident și observator atent al derivei lumii contemporane - oferă romane cu teme distopice (mutații cauzate de progresul tehnologic, utilizarea medicinei și biomedicinei pentru controlul natalității, amenințare nucleară etc.). În același timp, în eseurile sale (de exemplu: *Identités meurtrières*, *Le Dérèglement du monde* ou *Le Naufrage des civilisations*) atacă și teme din același spectru, dar se dedică mai degrabă procesului general de globalizare și războaielor sau conflictelor. Prin metaforele pe care le folosește adesea în lucrările sale (naufragiu, derivă, etc) oferă publicului său o viziune din ce în ce mai pesimistă și încearcă să tragă un semnal de alarmă cu privire la tendința lumii contemporane de autosabotare.

O simplă definiție a distopiei o poate reduce la o operă literară care se opune utopiei și care descrie o societate sub jugul totalitarismului, un sentiment de neputință și incertitudine față de alții, precum și dintr-un mediu nesănătos pentru individ. Cu toate acestea, criticii literari și cercetătorii care se dedică conceptualizării distopiei oferă un spectru teoretic mai larg. Laurent Bazin, lector la Universitatea Paris-Saclay și membru al Centrului de Istorie Culturală a Societăților Contemporane, a publicat în 2019 o lucrare intitulată *La dystopie*, unde oferă mai multe sensuri și variante asupra definiției termenului. În introducerea operei sale, el insistă asupra faptului că în societatea contemporană, distopia este un termen la modă care colonizează imaginarul societăților occidentale și că în fiecare teatru, librărie sau cinematograful există cel puțin o producție, o carte, un film care își propune să fie distopic(ă).

Romanul maaloufian *Le premier siècle après Béatrice* (1992) este din cunoștințele noastre primul roman al autorului cu tendință spre distopie, unde prezintă apariția câtorva pastile care promit nașterea exclusivă a bărbaților și care, prin utilizarea abuzivă a biochimiei produce anomalii de natură demografică. În *Nos frères inattendus*, Amin Maalouf își imaginează o societate distopică sub domnia mutațiilor care sunt mai avansați decât omul. Dintre romanele lui Boualem Sansal, am ales *Le Train d'Erlingen ou la Métamorphose de Dieu* (2018), un roman care este inspirat de un act de terorism petrecut în Franța în urma fanatizării anumitor indivizi. Cât despre Michel Houellebecq, a publicat și el un roman distopic - *Soumission* (2015) - în care prezintă un viitor întunecat pentru Republica Franceză: alegerea unui președinte dintr-un partid politic musulman în 2022. Toate aceste romane, cu excepția *Nos frères inattendus*, prin temele pe care le abordează (islamismul, imperiul oriental sub domnia unui profet, sacrificii pentru nașterea unui băiat) sunt lucrări de ficțiune cu ajutorul cărora putem concluziona că „rădăcina unică” (conceptul lui Glissant analizat în capitolul 1) se dovedește a fi mortală.

În linii largi, aceste publicații ficționale care propun un contra-model al unei viziuni sănătoase și ideale, care cuprind principii nefaste, ideologii distructive și evenimente care se pot întâmpla într-o lume post-apocaliptică dacă societatea actuală își pierde sau își uită valorile – pot fi de asemenea văzute ca antidot atunci când poveștile care se pretind a fi utopice sunt fie foarte riguroase, fie foarte restrictive. În acest caz, distopiile propuse de autorii de limbă franceză pot fi privite ca un semnal de avertizare pentru ca cititorul să găsească timp să se gândească la ce se va întâmpla dacă societatea își pierde busola, pentru că, în acest caz, nici protagonistul nu are șansă în interiorul unui sistem putred.

Deși riscă să se transforme într-un scriitor extremist care abordează problema fricii și terorii apocaliptice cu fiecare șansă pe care o are, Maalouf continuă totuși să adopte un stil neconvențional de a-și prezenta viziunea asupra lumii. Chiar dacă a vorbit mult despre țara natală, țara de adopție, cultura și istoria lor, el se extinde spre alte sfere și, de asemenea, către alte civilizații care l-au fascinat: țările asiatice (cum ar fi China sau India), la fel ca giganții Occidentului care conduc politica și economia globală.

Stilul său este construit pe două mari atuuri pe care știe să le exploateze cu măiestrie: fosta sa carieră de jurnalist și nașterea într-o țară precum Libanul - care a suferit foarte mult din cauza intervenției străine în afacerile sale interne. Este o țară aflată în prezent în plină criză economică și al cărei model îl folosește ca termen de comparație în construcția operelor sale literare unde denunță infiltrarea țărilor occidentale în țările din Lumea a Treia sub steagul globalizării. Eseurile lui Amin Maalouf sunt principalele texte în care el lasă să curgă furia și indignarea față de politica occidentală care, potrivit lui, nu a făcut decât să provoace noi războaie, epidemii sau a deschis calea tuturor tipurilor de trafic. Nu se teme să critice și modelul oriental bazat în aceste zile pe fanatism și teroare, pe standarde învechite și lipsite de sens în vremurile contemporane. Chiar dacă riscă să alunece spre fantastic adoptând acest ton apocaliptic, abordarea lui de a prezenta adesea cea mai urâtă față a lumii este de apreciat și perceput ca un semnal de avertizare.

Un alt obiectiv al abordării sale literare este de a sublinia cititorului său diferența de perspectivă, mai precis el sugerează că Occidentul manipulează țările estice pentru a servi interesele politice ale șefilor de stat, o perspectivă care poate provoca frică, teroare și confuzie. Fostul jurnalist care rămâne latent în cadrul scriitorului devenit academician pledează pentru verificarea atentă a surselor de informare (cum este ilustrat în capitolul 1 – moștenirea sa paternă); cercetătorul neobosit, care este Amin Maalouf, pune în toate operele sale literare examene de conștiință și poziții pro sau contra bazate pe o vastă documentare istorică și culturală, o abordare pe care o face pentru a ajuta cititorul să-și formeze propria perspectivă. Pe deplin conștient de puterea informației, autorul libanez caută mereu să diminueze prăpastia care s-a deschis de mult între Orient și Occident, să creeze noi căi de dialog și să promoveze particularitățile fiecărei culturi.

Credem că primul roman maaloufian care poate fi descris drept „distopic” este *Le premier siècle après Béatrice*, publicat în 1992 de Editions Grasset & Fasquelle. Acest prim roman distopic maaloufian este o reinterpretare a legendei Pandorei și a celebrei ei cutii dar și a Speranței care continuă să încurajeze omenirea să viseze la un viitor mai senin în ciuda tuturor relelor care bântuie în această lume. Acest efort colectiv de a naște un bărbat care să asigure propagarea numelui și a familiei i se opune nașterea unei fiice care, din perspectiva maaloufiană, promite toate acestea și nu numai: un echilibru sănătos și echitate între bărbat și femeie. De asemenea, în acest roman femeia ocupă un loc de cinste, este venerată de toată această rețea de înțelepți care militează pentru drepturile ei și împotriva credințelor care au îngenucheat-o de secole. Primul secol după fiica Beatrice va fi greu, tulbure și periculos; dar în acest nou secol îi revine lui Béatrice să continue lupta părinților ei și a întregului grup de sprijin împotriva întunericului conștiinței și împotriva abuzului împotriva femeilor. În cele din urmă, femeia se bucură de poziția pe care o merită, egală cu bărbatul.

În ceea ce privește cel de-al doilea roman distopic maaloufian *Nos frères inattendus* publicat de Grasset în 2020, a continuat să analizeze temele și motivele propuse, precum și

perspectiva apocaliptică care este abordată. Începutul romanului are în vedere viața solitară a lui Alec Zander, un caricaturist și editorialist care se află în mijlocul unei catastrofe planetare, dar care urmărește întregul spectacol care se desfășoară pe insula sa, Antiohia. Personajul principal împarte acest colț de paradis cu vecina sa rezervată Eve, o scriitoare care a creat o operă de mare efect, dar care este incapabilă să-i reproducă succesul. Totul a început pe 26 septembrie în Indian Port, lângă Washington, cu o explozie care a lăsat autoritățile în șoc și a semănat dezordine; centrul puterii era amenințat de forțe străine și probabil fanatice. Degetele sunt îndreptate în toate direcțiile, internetul și telefoanele mobile nu mai funcționează, radioul emite pe un ton monoton și aproape rupt, toată lumea este pradă tăcerii și terorii.

În această perioadă de incertitudine, Alec apucă condeiul de cronicar și începe să adune informații de la prietenii săi influenți, din discursul președintelui Statelor Unite, dar începe și să conecteze singur punctele problemei și face o descoperire șocantă: inamicul este printre noi. Acest dușman sau intrus se prezintă ca „Prietenii lui Empedocle” și se aliniază cu filosofia gânditorului și medicului grec, susținând că scopul lor principal este salvarea planetei de la un dezastru nuclear care în acest moment - acest lucru era inevitabil. Aflăm astfel că aveau puterea de a tăia toate liniile de comunicare, de a provoca pierderi de memorie, dar elementul surpriză a fost faptul că s-au bucurat de tehnica avansată mai ales în domeniul medicinei, fapt care îi transformă din cuceritori în frați sau vindecători. Cursul acestui roman distopic se răsucesce radical pentru că nimeni nu se așteaptă ca teroarea și incertitudinea care domnește în lume să poată fi explicate printr-un sacrificiu necesar pentru conservarea speciei umane. În plus, „frații neaștepți” își oferă și serviciile de vindecare prin acostarea de spitalele navale pe țarmurile de pe toată planeta și devin indispensabili oamenilor care i-au urât inițial.

În opinia noastră, inspirat de romanul orwellian, Maalouf creează o altă operă fictivă care oferă o reinterpretare a acestui omniscient și omniprezent Big Brother, dar își avertizează în același timp cititorii cu privire la apariția unei alte populații periculoase și înșelătoare : *Nos frères inattendus* se bazează pe ideea de pierderea valorilor. Dincolo de neputința liderilor și de manipularea presei, în această societate descrisă de Maalouf se ascunde o problemă mai serioasă: invadatorul se dovedește a fi mai inteligent și mai avansat tehnologic decât oamenii. Neliniștea războiului nuclear se transformă în anxietatea unei lumi aflate în derivă care caută în continuare ajutorul oferit de „prietenii lui Empedocle”, o relație de codependență care nu este benefică pentru niciuna dintre părți. Asistăm la nașterea a două civilizații diferite: oamenii și „prietenii lui Empedocle” pe care îi putem caracteriza mai degrabă drept „prieteni falși”. Frica și teroarea sunt resimțite în urma prăbușirii canalelor de comunicare: radiourile sunt tăcute, internetul nu mai există, nu există informații precise. Toate elementele unui scenariu apocaliptic sunt prezente.

Aflăm citind romanul că de fapt „prietenii lui Empedocle” nu au dorința de a se amesteca cu populația de bază, nu au alt scop decât să aducă alinare oamenilor suferinzi de pe această planetă, astfel încât să le iertăm păcatul de a fi intervenit în treburile interne ale națiunilor. Acest „Big Brother” nu caută controlul total, el caută să-și piardă urma odată ce își consideră misiunea îndeplinită și tocmai această retragere îl transformă într-un salvator-trădător. Lumea nu va putea trăi fără ei și tocmai în această neputință se află aerul distopic al acestui roman. Adaptarea maaloufiană a „Big Brother” nu este axată pe teroarea sau frica care poate fi insuflată de acest personaj multiplu care monitorizează într-un mod extrem. Amin Maalouf subliniază relația de dependență și posibilele acte de control care se vor produce între cele două populații dacă

acestea aleg sau sunt obligate să conviețuiască o perioadă mai lungă. Pe tema acestei interdependențe (civilizația colonizatoare - civilizația colonizată), revenim la Glissant care abordează cu atenție problema identității și a procesului de amestecare a culturilor, naționalităților și tradițiilor.

Aceste mutații ale identității colonizează imaginarul și opinia publică și, uneori, scriitorii francofoni sunt cei care reușesc cu măiestrie să înfățișeze aceste temeri colective. În romanul citat de Boualem Sansal, de exemplu, inamicul care atacă acest Erlingen imaginar este invizibil, periculos și nu are trăsături identificabile. În cazul lui Maalouf, invadatorul se transformă într-un mesager al Providenței și salvator care neutralizează pericolul și salvează lumea în procesul de naufragiu din cauza mândriei și a dorințelor de hegemonie. Inspirându-se din climatul politic post-Război Rece, autorul reflectă asupra luptei dintre cele două tabere (America și Rusia) într-un cadru ficțional distopic. Tema invaziei este generată de temerile străvechi ale omului din toate epocile. Experiențele personale ale lui Amin Maalouf și Boualem Sansal sunt similare: aparțin unor țări care au avut un trecut colonial, în urma cuceririi de către o putere străină. Intersecțiile civilizațiilor și culturilor reprezintă pentru ei un teren fertil din care să se inspire pentru producții (distopice sau nu) ținând cont de natura complexă a conflictelor identitare. Așa am ajuns la concluzia că în acest roman distopic al lui Maalouf, civilizația dominantă percepe amestecul cultural cu groază.

Amin Maalouf este bine familiarizat cu doctrinele coloniale și mai presus de toate este un martor grăitor care poate analiza cu măiestrie efectele decolonizării: un proces tragic de asimilare forțată, pierderea identității și a valorilor - principalele elemente din care își construiește scrierile. Orwell a scos în prim plan efectele psihologice ale dictaturii, în timp ce Maalouf, Sansal, Houellebecq au evidențiat ruptura ideologică și identitară. Toate acestea cuprind remușcări și ură latentă, combustibil pentru potențiale conflicte sângeroase. Toți scriitorii francofoni pe care i-am menționat în această teză de doctorat au propus episoade violente limită, în care firul acțiunii se schimbă dramatic și identitatea este pusă în pericol.

Amin Maalouf - la fel ca Boualem Sansal și Michel Houellebecq - invocă mai multe motive pentru regresul pe care l-a observat în societatea orientală actuală: aplicarea oarbă a preceptelor islamului radical, o viziune conservatoare și naționalistă asupra lumii și o poziție de neîncredere față de Occident, fostul colonizator. Romanele lui Amin Maalouf prezintă episoade de colonizare, de exemplu: în *Le Rocher de Tanios* avem un lider politic levantin al cărui mic regat se află sub dominație egipteană. El încearcă să creeze legături fie cu englezii, fie cu francezii pentru a asigura protecție. Noțiunea de libertate este în cele din urmă profund influențată de mediu, societatea de origine și societatea gazdă, dar, potrivit lui Maalouf, ea nu trece peste identitate și în cele din urmă viață. Chiar și în cazul „prietenilor lui Empedocle”, pe deplin conștienți de existența celorlalți, întrebarea arzătoare era mai degrabă cum le vor influența schimbările valorile. Acceptarea celorlalți și atitudinea conciliantă ne împiedică, în viziunea autorului, să ne transformăm într-o legiune de oameni rătăciți. În cele din urmă, aceste întrebări de natură psihologică și sociologică au putut fi explorate doar de Amin Maalouf, un autor cu un fundament cultural extrem de bogat.

Anii șaptezeci au lăsat o cicatrice adâncă pe fața Estului și a Vestului. Neîncrederea dintre aceste două blocuri diferite este susținută și de Amin Maalouf; studiind relațiile geopolitice actuale, a încercat să-și facă cunoscut cititorilor săi credo-ul fie prin eseurile sale (precum *Le naufrage des civilisations*), fie imaginându-și o lume apocaliptică în romanele sale

Le premier siècle après Beatrice și *Nos frères inattendus*, asupra cărora ne concentrăm în acest ultim capitol al tezei noastre. Am observat că în eseurile sale el vorbește deschis și își dă părerea despre viitorul care pare întunecat și plin de schimbări politice; în romanele sale el păstrează distanța față de discursul țintit asupra practicilor extremiste estice. Doar romanul *Le premier siècle après Beatrice* prezintă fixarea orientalilor pentru nașterea băieților în familia lor și propune o situație aberantă: o lume în care fetele nu s-au mai născut, arătând că toate elementele vieții pot avea un echilibru precar. Un alt exemplu de inversare a situației este romanul *Nos frères inattendus* în care două populații au conviețuit cu dificultăți, suspicioși unul față de celălalt, incapabili să poarte un dialog.

Problema apartenenței poate genera conflicte și închide toate liniile de comunicare, ca toți ceilalți factori discutați pe parcursul acestei cercetări: identitatea, dihotomia „eu” / „celălalt”, valori și principii nesănătoase, colonizarea forțată a pământului originea sau obligația de a alege exilul pentru conservarea familiei și a speciei. Orice întrerupere a dialogului transformă un mediu propice dezvoltării într-un posibil câmp de luptă din care toată lumea iese învinsă. Literatura colonială și postcolonială, la fel ca romanele distopice pe care le-am analizat comparativ, nu prezintă decât în primul rând șocul personal și psihologic produs de un conflict; nu contează dacă inamicul este o ființă a imaginației, o persoană, o națiune sau un regim politic, ștergerea unei culturi pe care am numit-o a noastră produce o rană care durează pentru totdeauna. Calea exilului nu garantează victoria, eșecul, gloria sau pierderea. Conștient de această dublă față a problemei, autorul nu face altceva decât să insiste asupra necesității dialogului și a respectului pentru valorile universale. În concluzie, într-o lume ideală sau în orice scenariu apocaliptic, datoria noastră este să folosim rațiunea, încercând să păstrăm un canal deschis de dialog cu Celălalt.

CONCLUZII

La finalul acestei cercetări este necesar să prezentăm concluziile noastre după o călătorie în Orientul colorat descris în romanele și eseurile scriitorului franco-libanez, Amin Maalouf. Sperăm să fi depistat corect (fără a pretinde că le-am epuizat) toate elementele care transmit pasiunea autorului pentru tot ceea ce poartă amprenta culturii și identității levantine (creștină sau musulmană). Ceea ce ne-a atras în principal atenția a fost relația autorului cu locul său de origine pe care îl prețuiește și pe care îl menționează cu mare grijă în lucrările sale, respectul pentru familia sa împrăștiată din Liban în aproape întreaga lume, identitatea libaneză pe care o afirmă cu convingere și pe care o folosește în construcția personajelor sale. Am fost atrași din start de grija cu care vorbește despre mozaicul religios prezent în țara natală, dar și de tonul de negociator pe care îl folosește pentru a convinge fanaticii să-și modereze atitudinile pentru a permite fiecărei societăți din Orientul Mijlociu să se dezvolte. Totodată, analizându-i romanele și eseurile dintr-o perspectivă istorică și postcolonială, am reușit să facem și o paralelă între cele două romane distopice și eseurile sale construite în jurul metaforei naufragiului și am ilustrat legăturile cu contextul socio-politic al epocii contemporane.

Amin Maalouf are stilul unui cronicar, dar lasă și impresia că adoptă tonul unui profet atunci când își avertizează cititorii că problema orientală este pentru noi toți și dacă lucrurile nu se rezolvă pe cale pașnică, riscăm să asistăm la atrocități care par de neimaginat în acest moment. Chiar dacă își tratează cultura natală cu mult respect, nu se poate abține să facă, prin opera sa ficțională, predicții întunecate: dacă fanatismul religios și tradiția fără temeii vor fi folosite în scopuri strict personale sau politice, lumea răsăriteană nu va scăpa niciodată de impasul în care se regasește astăzi. Scriitorul deplânge poziția țării sale: la răscrucea intereselor comerciale și economice ale fostelor imperii coloniale. Nu se poate abține însă să critice de fiecare dată când are ocazia lipsa de răspuns din partea populației care s-a obișnuit să trăiască în amărăciune și care caută soluții într-o atitudine mistică, în credințe dobândite fără prea multă gândire, în persoana liderilor care protejează doar interesele personale. Autorul denunță fațeta rigidă a societății musulmane și lipsa drepturilor femeilor musulmane, chiar dacă nu se consideră feminist.

În aceeași măsură, Maalouf militează împotriva interpușii religiei în viața publică. Fie că vorbește despre extremism, fanatism sau tradiție, în opinia sa, o societate modernă nu poate fi condusă după legile Coranului sau ale Bibliei. Poate că spiritul său francez este cel care vorbește despre acest subiect prin paginile lucrărilor sale, dar ca bun cunoscător al naturii umane și al istoriei, precum și a două culturi diametral opuse, el este capabil să facă diferența și, de asemenea, să influențeze opinia cititorilor săi. Tonul rămâne același când vine vorba de superstiții; îi place să le introducă în romanele sale pentru a da un pic mai multă culoare locală, dar când vine vorba de adăugarea lor în viața de zi cu zi, se pune într-o poziție de apărare și crede că ar trebui să rămână în secolele care le-au generat.

În concluzie putem afirma că Amin Maalouf - ca cetățean al Levantului - în primele două decenii ale vieții sale a reușit să guste și să experimenteze din interior culoarea locală orientală cu bucuriile și amărăciunea ei. Toate experiențele trăite le înserează cu mare succes în lucrările sale, câțiva ani mai târziu când se bucură și de mai multă înțelepciune și de exemplul societății occidentale care îi constituie acum casa. Ca academician dar mai ales ca umanist, oferă lucrări în care insistă pe singura speranță pentru un viitor sigur și sănătos: respectul și

protecția valorilor ancestrale și universale. În concluzie, vrem să propunem o ultimă idee: arta, inclusiv literatura, are un mare potențial de a se adresa maselor, poate avea și o funcție educativă și credem că acesta constituie unul dintre motivele pentru care autorul scrie: pentru ca ideile sale să poată într-o zi atinge generațiile viitoare. Este, așadar, sarcina noastră să lăsăm această lume un loc mai bun pentru cei care vin, urmând în același timp modelul scriitorului umanist căruia i-am dedicat cinci ani de studiu, Amin Maalouf.

BIBLIOGRAFIE

Corpus :

- Maalouf, Amin, *Les croisades vues par les Arabes*, Jean-Claude Lattès, Paris, 1983
- Maalouf, Amin, *Léon l'Africain*, Éditions Jean-Claude Lattès, Paris, 1986
- Maalouf, Amin, *Samarcande*, Éditions Jean-Claude Lattès, Paris, 1988
- Maalouf, Amin, *Les Jardins de Lumière*, Éditions Lattès, 1991
- Maalouf, Amin, *Le premier siècle après Béatrice*, Grasset & Fasquelle, Paris, 1992
- Maalouf, Amin, *Le Rocher de Tanios*, Éditions Grasset, Paris, 1993
- Maalouf, Amin, *Les Identités meurtrières*, Grasset & Fasquelle, Paris, 1998
- Maalouf, Amin, *Origines*, Éditions Grasset & Fasquelle, Paris, 2004
- Maalouf, Amin, *Le Dérèglement du monde*, Grasset & Fasquelle, Paris, 2009
- Maalouf, Amin, *Le Naufrage des Civilisations*, Éditions Grasset, Paris, 2019
- Maalouf, Amin, *Nos frères inattendus*, Éditions Grasset, Paris, 2020

Amin Maalouf : Roman și eseu

- Maalouf, Amin, *Les Désorientés*, Grasset, Paris, 2012
- Maalouf, Amin, *Un fauteuil sur la Seine*, Grasset, Paris, 2016
- Maalouf, Amin, *Le Labyrinthe des égarés*, Grasset, Paris, 2023

Bibliografie :

- Bachelard, G. *La poétique de l'espace*, PUF, Quadrige, Paris, 1957
- Bakhtine, Mikhaïl, *Esthétique et théorie du roman*, Gallimard, Paris, 1978.
- Barthes, Roland, *Fragments d'un discours amoureux*, Seuil, Paris, 1977, Collection Tel Quel
- Barthes, Roland, *Mythologies*, Editions du Seuil, Paris, 1957
- Bazin, Laurent, *La dystopie*, Presses Universitaires Blaise-Pascal, Paris, 2019
- Bhabha, Homi. K, *Les lieux de la culture*, Éditions Payou & Rivages, Paris, 2007. (Traducteur : Françoise Bouillot)
- Blanchot, Maurice, *L'espace littéraire*, Gallimard, Paris, 1955

Carrier, Hervé, *Psycho-sociologie de l'appartenance religieuse*, Presses de l'Université Grégorienne, Rome, 1966, 3eme édition.

Carroué, Laurent, *Géographie de la mondialisation*, Armand Colin, Paris, 2019

Eagleton, Terry, *Literary Theory. An Introduction*, Blackwell Publishers Ltd. United States by The University of Minnesota Press, 2003.

Erikson, H. Erik, *Identity and the Life Cycle*, W.W. Norton & Company, New York, 1980.

Hegel, *Leçons sur l'histoire de la philosophie*, Gallimard, Paris, 1954

Houellebecq, Michel, *Soumission*, Flammarion, Paris, 2015

Hutcheon, Linda, *A Poetics of Postmodernism*, Routledge, Taylor & Francis, London, 2004

Hutcheon, Linda, *The Politics of Postmodernism*, 2nd Edition, Routledge, London, 2002

Genette, Gérard, *Figures III*, Seuil, Paris, 1972

Girard, René, *La Violence et le Sacré*, Éditions Grasset & Fasquelle, *Pluriel*, Paris, 2010

Girard, René, *Les origines de la culture*, Arthème Fayard, *Pluriel*, Paris, 2010.

Girard, René, *Mensonge romantique et vérité romanesque*, Éditions Grasset & Fasquelle, *Pluriel*, Paris, 2010

Glissant, Édouard, *Introduction à une poétique du divers*, Gallimard, Paris, 1996

Glissant, Édouard, *Poétique de la Relation*, Gallimard, Paris, 1990

Goldenstein, Jean Pierre, *Lire le roman*, De Boeck Duculot, Bruxelles, 1999

Lévi-Strauss, Claude, *Race et histoire*, Suivi de *L'œuvre de Claude Lévi-Strauss*, Jean Pouillon, Denoël, Paris, 1987

Lukács, Georg, *La théorie du roman*, Editions Denoël, Gallimard, Paris, 1968

Moura, Jean-Marc, *Littératures francophones et théorie postcoloniale*, Presses Universitaires de France, Paris, 1999.

Maalouf, Joseph, *Amin Maalouf Itinéraire d'un humaniste éclairé*, L'Harmattan, Pensée religieuse & philosophique arabe, Paris, 2014

Nélod, Gilles, *Panorama du roman historique*, Éditions Sodi, Paris, 1969

Orwell, George, *1984*, Signet Book, The New American Library, New York, 1952

Said, Edward, *L'Orientalisme : L'Orient créé par l'Occident*, Paris, Seuil, 1980. (Traducteur : Catherine Malamoud)

Sansal, Boualem, *Le train d'Erlingen ou la métamorphose de Dieu*, Éditions Gallimard, Paris, 2018

Taine, Hippolyte, *Histoire de la littérature anglaise*, Hachette, Paris, 1866

Todorov, Tzvetan, *La Littérature en péril*, Flammarion, collection *Champs*, Paris, 2014.

Todorov, Tzvetan, *L'homme dépaycé*, Editions du Seuil, Paris, 1996

Teze de doctirat :

Langlet, Irène, « LES THÉORIES DE L'ESSAI LITTÉRAIRE DANS LA SECONDE MOITIÉ DU XXÈME SIÈCLE. DOMAINES FRANCOPHONE, GERMANOPHONE ET ANGLOPHONE. SYNTHÈSES ET ENJEUX » These doctorale, Université Rennes 2 Haute Bretagne, 1995, <https://theses.hal.science/tel-01246913>

Article :

Arezki, Alem, « L'essayisation dans le roman d'A. Maalouf, *Le premier siècle après Béatrice* » *Synergies Algérie* n° 23 – 2016 https://gerflint.fr/Base/Algerie23/alem_boualit.pdf

Auerbach, Erich, « Philology and *Weltliteratur* », *The Centennial Review*, Vol. 13, N°1, Michigan State University Press, translated in English by Maire Saïd and Edward Saïd

Bernon, Marie-Laure, « La légitimation du croire. Médiums, astrologues et voyants... Vers une institutionnalisation des superstitions contemporaines ? » *Superstitions Croyances et pratiques liées à la chance et à la malchance*, Jean-Bruno Renard, Patrick Legros, Presses universitaires de la Méditerranée, 2011.

<https://hal.science/hal-02910648v1/file/Superstitions%20HAL.pdf>

Berset, Aurélien, « La légende des *Assassins*, entre rêverie narcotique et pouvoir fictionnel. Trois réappropriations *orientales* d'un mythe orientaliste » *Revue Méditations Littéraires*, N°6/Juin 2023, *Entre Rêve et Imagination*

https://meditationlitteraires.com/wp-content/uploads/2023/07/BERSET_watermark.pdf

Bertho, Elara. « Le lien animal : utopies et dystopies de la science-fiction contemporaine. » *Études littéraires africaines*, numéro 54, 2022. <https://www.erudit.org/fr/revues/ela/2022-n54-ela07908/1098487ar/>

Debs, N. *L'identité libanaise, une difficile identité plurielle*, Cairn Info, Topique, 2010/1, nr 110, p. 105-116. <https://www.cairn.info/revue-topique-2010-1-page-105.htm>

Dessy, Clément, Stiénon, Valérie, *(Bé)vues du futur. La dystopie par le texte et l'image (1840-1940)*, Fabula, 28 Novembre 2012

Escamilla-Colin, Michèle, « L'Inquisition espagnole et ses archives secrètes (XVe-XVIe siècles)», *Histoire, économie et société*, 1985, 4e année, n°4. p. 443-477.

https://www.persee.fr/doc/hes_0752-5702_1985_num_4_4_1405

Genequand, Philippe, « Clément VII a-t-il eu une politique méridionale ? » *Le Midi et le Grand Schisme d'Occident*, Toulouse : Éditions Privat, 2004. pp. 133-173. (Cahiers de Fanjeaux, 39)

https://www.persee.fr/doc/cafan_0575-061x_2004_act_39_1_1836

Lastraioli, Chiara, « Un pape ” fatto per necessitate ”. L'image d'Adrien VI dans la propagande européenne du XVIe siècle » Dec 2011, Saint-Etienne, France. <https://shs.hal.science/halshs-00840698/document>

Le Breton, David, « Les prolongements de soi : les aventures contemporaines du double » F. Lenoir ; de Tonnac, J.-P.;. La mort et l'immortalité. Encyclopédie des savoirs et des croyances, Bayard, 2004.

Le Monde, « Amin Maalouf entre à l'Académie française », 14 Juin 2012. https://www.lemonde.fr/livres/article/2012/06/14/amin-maalouf-entre-a-l-academie-francaise_1718861_3260.html

Lungu-Badea, Georgiana, « Remarques sur le concept de culturème » De Gruyter Open, *Translationes*, Volume1, 2009. <https://intapi.sciendo.com/pdf/10.2478/tran-2014-0003>

Mahrukh, Arif, Le Priol, Mélinée, *Que dit le Coran de la femme?* La Croix, 08/03/2017. <https://www.la-croix.com/Religion/Islam/Que-Coran-femme-2017-03-08-1200830336>

Mousavi Sabet, Seyyed Mostafa, « FitzGerald translation of Rubaiyat still worthy of praise, whether Persians like it or not » *Teheran Times*, May 16, 2020 - 18:27 <https://tehrantimes.com/news/447941/FitzGerald-translation-of-Rubaiyat-still-worthy-of-praise-whether>

Provençal, Yvon, « Remarques sur la notion de liberté dans l'histoire occidentale et son dépassement politique » *Philosophiques*, Volume 15, N°1, 1988. <https://www.erudit.org/fr/revues/philoso/1988-v15-n1-philoso1786/027039ar.pdf>

Ropciuc, Monica, « *Les Jardins de lumière* ou la dénonciation du fanatisme religieux » *Journal of Romanian Literary Studies*, N° 30/2022, Arhipelag XXI Press, Târgu Mureș, 2022 <https://asociatia-alpha.ro/jrls/30-2022-Jrls-a.pdf>

Ropciuc, Monica, « Les rapports personnels de l'écrivain libanais Amin Maalouf avec l'espace oriental natal dans l'essai *Origines* » *Journal of Romanian Literary Studies*, N° 28/2022, Arhipelag XXI Press, Târgu Mureș, 2022 <https://asociatia-alpha.ro/jrls/30-2022-Jrls-a.pdf>

Schlesinger, P. J. Cheng, D. Dayan, *L'identité nationale. De l'incarnation à l'analyse*, Hermès, *La Revue*, CNRS Éditions, 1991/1 nr 8-9. <https://www.cairn.info/revue-hermes-la-revue-1991-1-page-199.htm>

Sciardet, Hervé, *De la colonisation à la décolonisation : les modes de constitution de la Françafrique*. Cairn Info, *Mouvements*, 2002/3 p. 15-27 <https://www.cairn.info/revue-mouvements-2002-3-page-15.htm>

Steiciuc, Elena-Brândușa, « L'auteur francophone Amin Maalouf et la restitution transculturelle/transtextuelle des écrits anciens » in *Méridian critic*, no. 1, vol.(34), 2020

Steiciuc, Elena-Brândușa, « Un punct de vedere lucid asupra zbuciumatei perioade contemporane: Trenul de Erlingen sau Metamorfoza lui Dumnezeu » , *Pe fibra textului. 50 de lecturi complice*, Suceava, 2022, Editura Universității "Ștefan cel Mare" din Suceava 5N.

Tariq, Malik Mohammad, « Jamal Ad-Din Afghani: A Pioneer of Islamic Modernism » *The Dialogue*, Volume VI, N°4, Qurtuba University, p.341. https://qurtuba.edu.pk/thedialogue/The%20Dialogue/6_4/Dialogue_October_December2011_340-354.pdf

Dictionare :

Dictionnaire de l'Académie française en ligne <https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A9L1058>

<https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A9L1058>,

<https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A9E2655>

Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dictionnaire des symboles, mythes, rêves, coutumes, gestes, formes, figures, couleurs, nombres*, Éditions Robert Laffont S.A. Paris, 1969

Site internet:

<https://www.babelio.com/auteur/Charles-Henri-de-Fouchecour/165495>

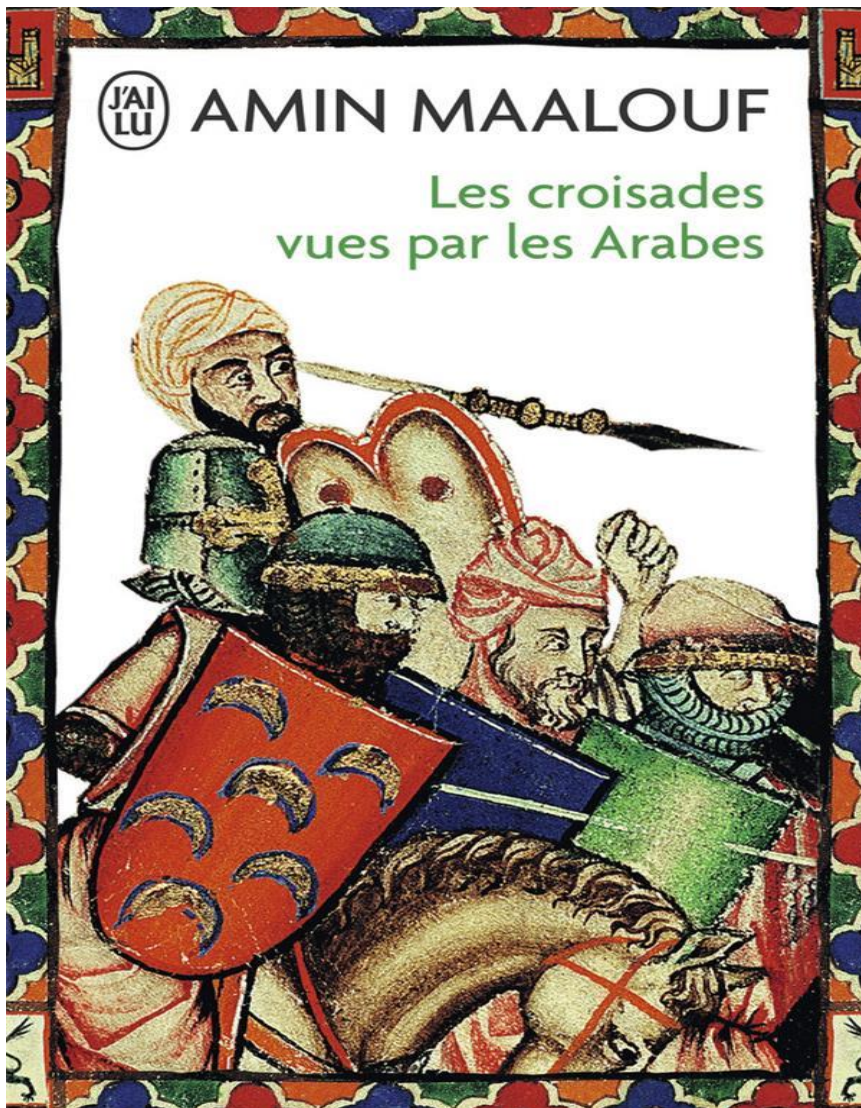
<https://www.chretienorientaux.eu/grecque-melkite-catholique>

<https://www.mfa.gov.tr/ataturk-doneminde-turk-dis-politikasi-fr.fr.mfa>

<https://www.presidency.eg/fr>

ANNEXES

Annexe 1

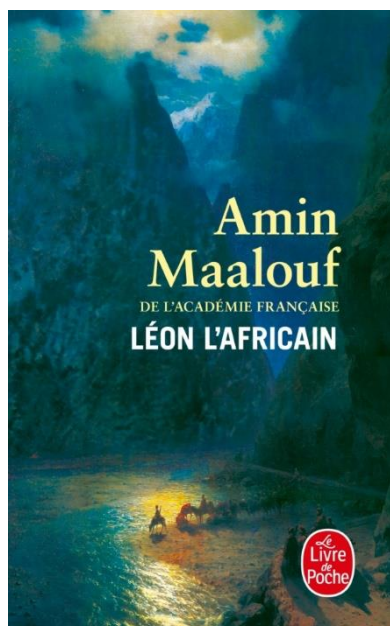

Maalouf, Amin, *Les croisades vues par les Arabes*¹

¹ Image en ligne, consulté le 20.12.2024 <https://librairie.institutdefrance.fr/livre/9782290119167-les-croisades-vues-par-les-arabes-la-barbarie-chretienne-en-terre-sainte-amin-maalouf/>

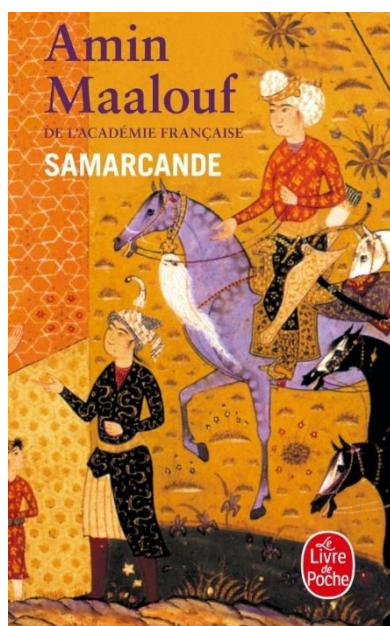

Annexe 2

Maalouf, Amin, *Léon l'Africain*²

Annexe 3

Maalouf, Amin, *Samarcande*³

---

² Image en ligne, consulté le 20.12.2024 <https://www.hachette.fr/livre/leon-lafricain-9782253041931>

³ Image en ligne, consulté le 20.12.2024 <https://www.hachette.fr/livre/samarcande-9782253051206>

Annexe 4

Maalouf, Amin, *Les Jardins de Lumière*⁴

Annexe 5

Maalouf, Amin, *Le premier siècle après Béatrice*⁵

---

⁴ Image en ligne, consulté le 20.12.2024

https://www.hachette.fr/recherche?search_api_views_fulltext=les+jardins+de+lumiere

⁵ Image en ligne, consulté le 20.12.2024

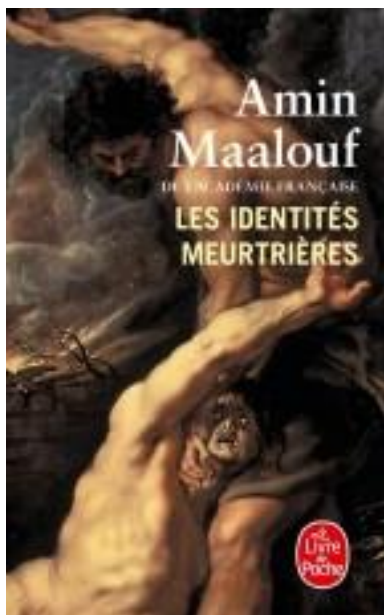
https://www.hachette.fr/recherche?search_api_views_fulltext=Le+premier+si%C3%A8cle+apr%C3%A8s+B%C3%A9atrice

Annexe 6

Maalouf, Amin, *Le Rocher de Tanios*⁶

Annexe 7

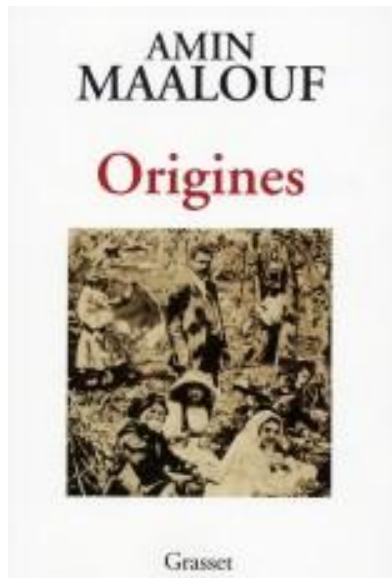
⁶ Image en ligne, consulté le 20.12.2024

https://www.hachette.fr/recherche?search_api_views_fulltext=Le+Rocher+de+Tanios

Maalouf, Amin, *Les Identités meurtrières*⁷

Annexe 8

Maalouf, Amin, *Origines*⁸

Annexe 9

---

⁷ Image en ligne, consulté le 20.12.2024

https://www.hachette.fr/recherche?search_api_views_fulltext=Les+Identit%C3%A9s+meurtri%C3%A8res

⁸ Image en ligne, consulté le 20.12.2024

https://www.hachette.fr/recherche?search_api_views_fulltext=origines+maalouf

Maalouf, Amin, *Le Naufrage des Civilisations*⁹

Annexe 10

Maalouf, Amin, *Nos frères inattendus*¹⁰

Annexe 11

Amin Maalouf de l'Académie française¹¹

---

⁹ Image en ligne, consulté le 20.12.2024

https://www.hachette.fr/recherche?search_api_views_fulltext=le+naufnage+des+civilisations

¹⁰ Image en ligne, consulté le 20.12.2024 <https://www.hachette.fr/livre/nos-freres-inattendus-9782246826415>

¹¹ Image en ligne, consulté le 20.12.2024 <https://www.academie-francaise.fr/les-immortels/amin-maalouf>

Annexe 12

Carte du Liban¹²

¹² Image en ligne, consulté le 20.12.2024 <https://www.universalis.fr/atlas/asia/moyen-orient/liban/>